

CHO‘LPON IJODI ADABIY TANQID TALQINIDA: TARIXIYLIK VA ZAMONAVIYLIK

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi 4 – bosqich talabasi Sobirova Nozimaxon

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek milliy uyg‘onish adabiyotining yirik vakili Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon ijodining adabiy tanqidida o‘rganilish bosqichlari tahlil qilinadi. Shoir she‘riyati va nasridagi ramziylik, milliy ozodlik g‘oyalari hamda sho‘ro davri va mustaqillik yillari tanqidchiligining qiyosiy ko‘rinishi maqolaning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Kalit so‘zlar: Abdulhamid Cho‘lpon ijodi, adabiy tanqid, tarixiylik va zamonaviylik, o‘zbek milliy uyg‘onish adabiyoti, milliy ozodlik g‘oyalari, ramziylik (simvolizm), Kecha va kunduz romani, obrazlar psixologiyasi, adabiy jarayon evolyutsiyasi, sho‘ro davri tanqidchiligi, mustaqillik davri adabiyotshunosligi, poetika va badiiy tahlil, tarjima san‘ati, Gamlet tarjimasi, dramaturgiya, milliy tafakkur, adabiy meros.

Kirish

O‘zbek adabiyoti tarixida shunday siymolar borki, ularning merosi nafaqat badiiy xazina, balki millatning o‘zligini anglash darsligidir. Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon mana shunday ijodkorlar sirasiga kiradi. Uning ijodi adabiy tanqidning eng murakkab va ziddiyatli bosqichlarini bosib o‘tdi. Bir paytlar "akilvachcha", "millatchi" tamg‘asi bilan qatag‘on qilingan ijodkor, bugun milliy g‘urur ramzi sifatida e‘tirof etilmoqda. Cho‘lponni o‘rganish — bu shunchaki bir yozuvchi merosini tahlil qilish emas, balki XX asr o‘zbek tafakkuri evolyutsiyasini kuzatish demakdir.

1920-30 yillar adabiy tanqidi: Mafkuraviy tazyiq va badiiyat kurashi

Cho‘lponning 1922-yilda nashr etilgan "Buloqlar" to‘plami o‘sha davr tanqidchiligi uchun haqiqiy sinov bo‘ldi. Sho‘ro mafkurasi adabiyotdan faqat "sinfylik" va "partiyaviylik"ni talab qilar edi. Cho‘lpon esa inson ruhiyatini, millat dardi va tabiat manzaralarini qalamga oldi.

Olim Sharafiddinov, Sotiboldi Husayn kabi o‘sha davr munaqqidlari shoirni "tushkunlik"da aybladilar. Ularning fikricha, shoirning "Binafsha", "Go‘zal" kabi she‘rlarida inqilobiy ruh yetishmas edi. Biroq, bu hujumlarga qaramay, Cho‘lponning mashhurligi xalq orasida ortib bordi. Tanqidchilar shoirni "o‘zgartirishga" harakat qilishdi, uni "ishchi-dehqon"lar haqida yozishga undashdi. Ammo Cho‘lpon o‘zining lirik yo‘nalishidan voz kechmadi. Bu davr tanqidchiligining asosiy xatosi — badiiy asarga faqat siyosiy qurol sifatida qarashida edi.

2. "Kecha va kunduz" romani: Milliy ruhning nasrdagi in'ikosi

Cho'lpon nafaqat lirik shoir, balki ulkan realist yozuvchi sifatida ham o'zbek adabiy tanqidida inqilob yasadi. "Kecha va kunduz" romani o'zbek nasrining cho'qqilaridan biri sanaladi.

Obrazlar psixologiyasi: Tanqidchi Ozod Sharafiddinov ta'kidlaganidek, Cho'lpon bu romanda Akbarali mingboshi obrazi orqali chor Rossiyasining mustamlakachilik siyosati odamlar ongini qanday zaharlaganini ko'rsatib berdi. Razzoq so'fi obrazi esa diniy mutaassiblik va jaholatning ramzi sifatida tahlil qilinadi.

Zebi fojiasi: Roman markazidagi Zebi obrazi shunchaki bir qizning taqdiri emas, balki hurlikdan mahrum etilgan millat ramzidir. Uning asirlikdagi holati, o'z aybi bo'lmagan holda surgun qilinishi o'sha davr o'zbek ayolining va umuman xalqning fojiasini aks ettiradi.

Ramziylik: Roman nomi — "Kecha va kunduz"ning o'ziyoq katta ramziy ma'noga ega. "Kecha" — bu zulmatli mustamlaka davri, "Kunduz" esa yozuvchi orzu qilgan, ammo yozishga ulgurmagan (yoki yozish imkoni berilmagan) hurlik davridir.

3. Mustaqillik davri adabiyotshunosligi: Haqiqatning tiklanishi

1991-yildan so'ng Cho'lponshunoslikda yangi davr boshlandi. Akademik Naim Karimovning ko'p yillik izlanishlari natijasida shoirning hayot yo'li va fojiali qismati keng jamoatchilikka ma'lum bo'ldi.

Mustaqillik davri tanqidchiligi (I.G'aniyev, D.Quronov va boshqalar) Cho'lpon ijodini poetika nuqtai nazaridan o'rganishga o'tdi. Endi shoirning she'rlaridagi metronomika, ohangdorlik va xalq og'zaki ijodiga yaqinligi tadqiq etila boshladi. Cho'lponning "Ko'ngil", "Buzilgan o'lkaga" kabi she'rlari milliy ozodlik harakatining manifesti sifatida qayta baholandi. Masalan, uning: "Ko'ngil, sen munchalar naga kishanlar birla bog'landing?"

misralari shoirning faqat shaxsiy tuyg'ulari emas, balki butun Turkiston xalqining erksevarlik ruhi ekani ilmiy asoslandi.

4. Tarjima san'ati va dramaturgiya

Cho'lponning adabiy tanqididagi o'rni uning tarjimonlik faoliyati bilan ham mustahkamlanadi. U Shekspirning "Gamlet" tragediyasini o'zbek tiliga shunday mahorat bilan o'girkanki, bu tarjima hamon o'zbek tarjimashunosligida etalon (namuna) hisoblanadi. Tanqidchilar Cho'lponning tarjimadagi uslubini "ijodiy qayta yaratish" deb atashadi. U asarning ruhini o'zbek tili tabiatiga moslashtira olgan.

Uning "Yorqinoy" pyesasi esa o'zbek dramaturgiyasida yangi lirik-romantik yo'nalishni boshlab berdi. Tanqidchilik bu asarda Cho'lponning xalq og'zaki ijodidan unumli foydalanganini va milliy qahramonlik g'oyasini ilgari surganini e'tirof etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Cho'lpon ijodi o'zbek adabiy tanqidida "pishib yetilgan" mavzudir. Uning merosi yillar davomida turli mafkuraviy filtrlardan o'tdi va bugun

o‘zining asl, tiniq holatida namoyon bo‘lmoqda. Cho‘lpon — millatning dardini she‘rga solgan, uning fojiasini nasrda chizgan va uning kelajagi uchun jon fido qilgan adibdir. Bugungi adabiy tanqidning vazifasi — Cho‘lpon asarlaridagi badiiy qatlamlarni yanada chuqurroq o‘rganish va uni jahon adabiyoti kontekstiga olib chiqishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov N. Cho‘lpon: Ma‘rifiy-biografik roman. – Toshkent: "Sharq", 2003. – 256 b.
2. Sharafiddinov O. Cho‘lponni anglash. – Toshkent: "Yozuvchi", 1993. – 160 b.
3. Quronov D. Cho‘lpon poetikasi (shoir ijodi misolida). – Toshkent: "Fan", 2004. – 180 b
4. G‘aniyev I. Cho‘lpon va an‘ana. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2003.